

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Львівська національна академія мистецтв
Косівський інститут прикладного та декоративного мистецтва
Кафедра образотворчого мистецтва та академічних дисциплін

Рисунок гіпсової голови

Методичні рекомендації для підготовки
до творчого конкурсу з рисунку
для вступу на ОР «Бакалавр» за скороченою формою навчання

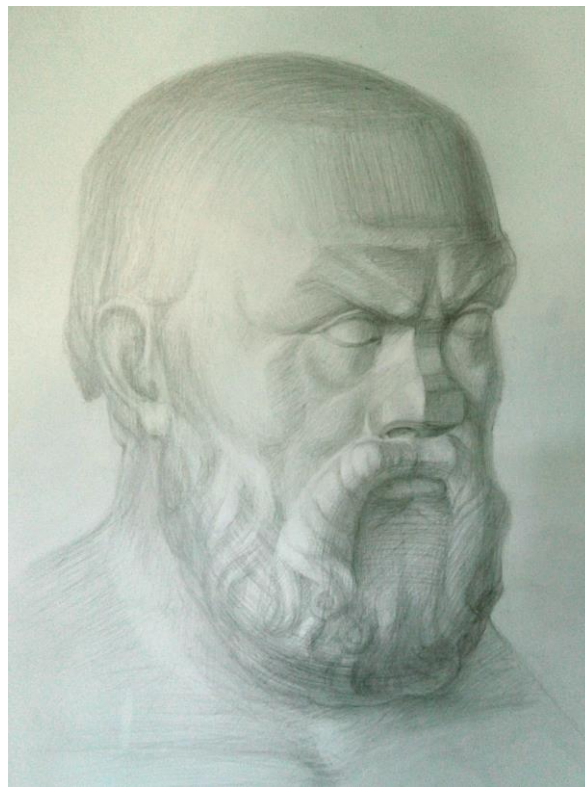

Рисунок гіпсової голови. Методичні рекомендації для підготовки до творчого конкурсу з рисунку для вступу на ОР «Бакалавр»

Автор: **Приймак Д.Й.**, старший викладач кафедри ОМ

Розглянуто та затверджено на науково-методичній раді КПДМ ЛНАМ
Протокол №4 від 14 жовтня 2024р.

Вступ

1. Мета завдання
2. Компонування голови на папері
3. Побудова гіпсової голови
4. Виявлення та аналіз форми за допомогою лінії та легкого тону
5. Узагальнення та викінчення гіпсової моделі

Висновки

Список рекомендованої літератури

Ілюстрації

Вступ

Рисунок – це чітке й виразне зображення конкретної форми. Вживається цей термін у різних видах мистецтва по – своєму, набуваючи особливого значення. Наприклад, живописець та архітектор під словом «рисунок» розуміють зображення об'ємної форми на площині. Рисунок присутній у начерку, гравюрі, під шаром фарби в живописі, він підкреслює контур рельєфного зображення. В образотворчому мистецтві, попри загальне розуміння «рисунок», ми маємо на увазі різні його форми та види. Ми говоримо про рисунок як допоміжний засіб зображення, маючи на увазі кальку, картон, трафарет, як станкове зображення, а в інших випадках як вираження пластичної форми в живописі, скульптурі та інших видах зображення.

Найбільш важливим серед предметів є рисунок. З рисунка починається будь-яке зображення форми на площині. У кожного виду образотворчого мистецтва основою є реалістичний рисунок. Не випадково великий художник епохи Відродження Мікеланджело зазначав: «Рисунок, який по – іншому називають мистецтвом начерку, є вищою точкою живопису, скульптури та архітектури; рисунок є джерелом і душею всіх видів живопису, основою будь-якої науки». З нього починали навчання художники Давнього Єгипту, Давньої Греції, середньовіччя та епохи Відродження. Такої мети притримуються й сьогодні представники усіх художніх шкіл.

Академічний рисунок – це навчальна дисципліна, яка розкриває принципи побудови реалістичного зображення на площині. Вона вчить правильно бачити та передавати засобами рисунка навколишнє середовище, допомагає зрозуміти закони побудови форми предметів та використовувати їх на практиці. Починаючи з моменту композиційного розміщення зображення на листі паперу й до кінцевого завершення рисунка, абітурієнт вивчає правила графічного зображення, закони побудови форми, анатомію, перспективу, закони розподілу світла на предметах.

Метою рисунка є вивчення будови голови людини, засвоєння основних принципів, правил та законів побудови зображення, починаючи з аналізу конструктивної основи форми: очей, носа, вух, губ, м'язів лица та вивчення побудови черепа.

При зображенні гіпсової голови абітурієнт повинен засвоїти основні закономірності побудови форми чоловічої голови, а цього він зможе досягти тільки за умови чіткого збереження методичної послідовності роботи над рисунком. Дане завдання виконується за допомогою лінійно-конструктивної побудови без детального тонального моделювання, що дає змогу зосередити увагу на процесі побудови, на обумовленні пропорцій, вивченні м'язів та кісток голови, на тих змінах положень площини у просторі, які утворилися при легкому повороті гіпсової голови й на загальний зв'язок окремих частин голови.

Рисунок потрібно починати, не поспішаючи, зрозуміти положення форми у просторі (особливо при ракурсі). Помітивши загальний контур голови, її розміри та пропорції, слід визначити середню (або профільну) лінію, провести допоміжні лінії брів, очей, основу носа й розріз рота, та відмітити відстань між ними (мал. 1). Після цього слід приступити до детальної побудови м'язів, окремих частин голови, намагаючись максимально відтворити їхню форму за допомогою лінії різної товщини, не втрачаючи при цьому загального об'єму голови. Необхідно уявляти, як відбувається скорочення площин форми та збільшення інших при легких ракурсних положеннях голови.

Під час роботи над рисунком гіпсової голови не вимагається повного тонального вирішення, воно повинно застосовуватися лише стільки, скільки необхідно для побудови та вияву форми. У процесі виконання рисунка слід звертатися до побудови черепа. Безпосереднє порівняння голови з її кістковою основою (черепом) допомагає у вивченні побудови голови.

З метою успішного виконання роботи слід дотримуватися такої послідовності:

1. Закомпонувати гіпсову голову на папері.
2. Побудувати голову.
3. Виявити та проаналізувати форму за допомогою лінії та легкого тону.
4. Узагальнити, викінчити роботу та підвести підсумки.

1. Мета завдання

Завдання «Рисунок гіпсової голови».

Мета: засвоїти головні принципи, правила й закони побудови зображення гіпсової голови. Засобами лінії, конфігурації та тону передати пропорції, характер, конструкцію та пластично - анатомічні особливості форми голови.

Розмір: до 60 см. по великій стороні.

Матеріали: папір, графітний олівець.

Вирішення: тональне.

Освітлення: верхнє бокове (штучне).

Обсяг: рисунок – 8 год.

2. Компонування голови на папері

Робота абітурієнта починається з розміщення зображення гіпсової голови на листі паперу – це перший етап. Перед тим, як приступити до рисунка, потрібно подивитись на натуру зі всіх боків, щоб правильно зрозуміти загальний характер форми та положення голови в просторі. Абітурієнт звертає увагу на нахил, та освітлення, оскільки це впливає на композиційне розміщення.

Компонувати малюнок – означає, передусім, вибрати на аркуші паперу краще місце для малювання. Розмір зображення передається пропорціями голови – у співвідношенні висоти до ширини. Абітурієнт повинен навчитися заповнювати площину листа паперу. У композиційному розміщенні голови потрібно дотримуватися певних правил. Наприклад, при малюванні гіпсової голови в трьох - четвертному русі чи в профіль обов'язково залишати більше поля перед лицевою частиною (хоча для великих майстрів минулого це не було правилом). Композицію рисунка в кожному окремому випадку потрібно вирішувати по – особливому. Коли знайдена загальна маса голови, визначена

на основі серединної лінії, вона тимчасово вирішується як овал, який легко заштрихований із тіньового боку. Висота овалу відповідає висоті даного розміру голови, пропорційно якому встановлюється його ширина.

У середині овалу легко помітний напрям серединної лінії, що характеризує поворот моделі голови. Очевидно, що цей поворот (у даному випадку три четверті), якщо додатково нанести на нього горизонтальну лінію перенісся, буде проходити через очі моделі, утворивши «хрестовину», яка співпадає своєю точкою перетину із переніссям і показує лише поворот голови та її нахил.

Коли компоновання закінчено і місце для малювання зафіксовано, композиція аркуша затверджується, і вже пізніше маса голови промальовується, перетворюючись у «велику форму голови» (мал. 2).

3. Побудова гіпсової голови

На другому етапі роботи слід передати характер форми голови, побудову її пропорції та нахил. На цьому етапі абітурієнту потрібно знайти загальний характер форми голови, правильно встановити нахил і поворот гіпсової моделі, а також основні пропорції.

Побудову голови слід почати з уточнення штрихами великої форми, центру «хрестовини» та лінії перенісся, яка поділяє голову на дві частини: верхню й нижню. Характер форми голови залежить від будови кісток черепа, тому абітурієнт, у першу чергу, повинен знати назви цих кісток. Основну увагу потрібно звернути на кістки черепної коробки та лицевої частини. Кулеподібна черепна коробка складається із шести основних кісток: лобної, двохтім'яних, двох вискових та потиличної. Усі кістки з'єднані між собою швами та складають єдину форму. Передаючи характер гіпсової голови, необхідно, перш за все, звернути увагу на кістки черепа та м'язи, які на нього нанесені. На лицевій частині ми звертаємо увагу: на корінь носа, лобні бугри, на краї очей та місце кріплення вискових кісток, а також виличні кістки та

нижню щелепу. Усі ці кістки добре проглядаються на обличчі та допомагають знайти характер форми голови.

Зображення спочатку слід нанести дуже легко, це дасть можливість у подальшій роботі вносити поправки й уточнення. Лицьова частина голови ділиться на три рівні частини: від лінії покриву волосся до надбрівних дуг, від надбрівних дуг до основи носа, і від основи носа до основи підборіддя. Відрізок від надбрівних дуг до основи носа ділиться ще на три рівні частини: між першою (від надбрівних дуг) і другою частиною проходить лінія розрізу очей, яка пересікає кути очей і слізники. Відрізок між основою носа та основою підборіддя також ділиться на три рівні частини: між першою і другою лініями проходить середня лінія рота, яку часто називають лінією розрізу губ. Відстань між очима дорівнює ширині (величині) ока. Висота вух дорівнює довжині носа.

Для художників минулого ці закономірності пропорційного поділу голови на частини були канонами краси. В епоху класики античні канони перетворились у догму академічних правил малювання. Сьогодні знайомство з ними допомагає початківцю правильно бачити натуру.

Велика кількість дрібних форм (м'язів) на лицевій частині гіпсової голови та виразність цих форм передусім привертає увагу. Тому голову часто малюють з низьким чолом і невеликою мозковою коробкою. Вважається, що лінія перенісся поділяє голову навпіл, цим правилом необхідно керуватися при визначенні пропорційного відношення верхньої та нижньої частин голови. Якщо в моделі є деяке відхилення від цього поділу, необхідно внести в рисунок поправку. Слід пам'ятати, що основою голови є череп. Його конструкція та пропорції впливають на пластичний характер голови.

4. Виявлення та аналіз форми за допомогою лінії та легкого тону

Цей етап має на меті передати особливості конструктивної побудови форми гіпсової голови. Виявлення конструктивних особливостей побудови

форми голови допомагає абітурієнтові правильно передавати в малюнку об'єм та положення голови в просторі. Щоб легко виконувати цю роботу, необхідно ознайомитися зі схемою конструктивної будови моделі. Розглядаючи об'ємні форми, у тому числі й гіпсову голову людини, ми помічаємо, що вони обмежені в просторі площиною. Щоб знайти площину, утворюючу об'єм, використовують лінії, які немовби поділяють форму голови на частини, розкриваючи конструктивну основу об'єму (мал. 3).

Після того, як визначена “хрестовина”, на серединній профільній лінії наноситься перетин з нею лінії основи носа, голосової щілини та верхній край очних западин. Коли приступаємо до відображення форм окремих частин гіпсової голови, треба почати з визначення меж очних западин. Верхня межа, утворена внаслідок лобової кістки, проходить трохи нижче надбрівних дуг, а бічна – по виличному відростку лобової кістки та по верхній частині виличної.

Поза тим намічається місцезнаходження та розміри бічних поверхонь і крил носа, тому що лінії уст визначає розмір голосової щілини шляхом зіставлення її із шириною основи носа. Після цього визначається місце розташування та розміри виличних кісток і дуг. На завершення треба знайти загальну форму нижньої щелепної кістки, закріпленій жувальний м'яз, який має важливе значення для пластичної характеристики голови.

Необхідно закінчити побудову верхньої частини голови, намітивши верхній край лобової кістки, а з боків край двох тім'яних кісток, потім лобову кістку з двома лобовими горбами, надбрівними дугами та скроневиими лініями.

Щоб закінчити побудову голови, слід правильно розташувати на площині очі та вуха. Починати побудову слід з визначення місця розташування кутів очної западини на горизонтальній лінії очей. Після цього око намічається в очних западинах, у вигляді кулястої форми. Місцезнаходження внутрішнього кута очної западини намічається по

вертикалі, який проведений уявно через край ніздрі, де відстань між внутрішніми кутами очей приблизно дорівнює довжині очної западини.

Для визначення розміру вух слід орієнтуватись на відстань між верхнім краєм очної западини та основою носа, а для визначення місця розташування орієнтуємось – на уявну вісь вуха, напрям якої майже паралельний до лінії носа. Перед початком побудови голови необхідно показати на аркуші паперу послідовність виконання роботи.

5. Узагальнення та викінчення гіпсової моделі

На останньому етапі роботи перед абітурієнтом стоїть завдання: узагальнити всі намальовані форми в одне суцільне відображення, робота ведеться від окремого до загального. Легким штрихом наносять межі об'ємів і площини, які є формою гіпсової голови. Одночасно наноситься легка світлотінь на грані й площини, які відображають у глибину простору. Щоб закінчити початковий етап форми гіпсової голови, необхідно узагальнити всі головні тіні (тоді все зображене на листі ніби виступає із глибини простору).

Отже, на аркуші маємо узагальнене, нехай уявне, об'ємне зображення голови, на якій світло й тінь виражені лише приблизно. Порівнюючи його з натурою, можемо побачити у зображенні лише слабку подібність з нею.

Таким чином уточнення пропорцій та виявлення форми тоном невіддільні один від одного. Адже, переходячи до виявлення форми голови тоном, не можна починати роботу з деталей. Рисунок вважається закінченим, якщо в ньому вирішено поставлене завдання, головною метою є вивчення принципів побудови гіпсової голови. Продовжуючи роботу над малюнком, слід досягти більшої подібності з моделлю. (мал. 4).

Завершуючи рисунок, слід зібрати всі частини деталей в одне ціле. Цілісність відображення форми досягається насамперед єдністю тонального вирішення, яке виражає загальний ступінь виявлення форми. Тому слід, передусім, перевірити, як передано на рисунку послаблення виявлення форми в міру віддаленості від світла її поверхонь, підпорядкувати всі світлотіні

освітленому місцю, у даному разі випуклості чола. Це досягається легким тонуванням усіх освітлених поверхонь форми, що знаходиться нижче чола, а також підкресленням тіней у цих місцях, де рефлекси контрастують за силою з півтоном. Далі необхідно перевірити рельєф голови, таким чином остаточно встановити плани, підкреслити їх штрихом та лінією, зробити м'якими подальші плани та частини форми, що знаходяться у тонах. Потім слід уважно вникнути у форму та пропорції верхніх та нижніх уст, встановити лінію між верхніми та нижніми устами, її напрям від середини до кутів голосової щілини, де утворюються ямки та складки, які впливають на характер рота й вираз обличчя (мал. 5).

У даному випадку ми розглянули будову гіпсової голови та її завершеність.

Висновки

Підводячи підсумки роботи над гіпсовою головою, необхідно повернутися до першочергового сприйняття натурної постановки – до цільності зорового сприйняття. За законами психології зорового сприйняття, предмети, які оточують людину, сприймаються по-різному: предмети, які знаходяться в центрі поля зору, ми бачимо чітко, помічаємо всі деталі; предмети, що попадають в поле нашого зору поза межами зорового центру, сприймаються не так чітко, і чим даліше предмети знаходяться від зорового центру, тим більше узагальнено вони сприймаються.

Ураховуючи закономірності сприйняття, слід допомогти глядачеві побачити головне, а другорядне зробити менш помітним.

Завершивши рисунок гіпсової голови, виконаний у традиціях академічного рисунка, слід уважно проаналізувати, чи всіх законів дотримано, а якщо є недоліки, визначити причину та виправити їх.

Список рекомендованої літератури

1. Аккізов К.М. Вчимося малювати. – Х., 2010.
2. Вільчинський В.М. Образотворче мистецтво. – К., 1990.
3. Йоне Барчай. Анатомія для художників, - Будапешт, 1982. -289с.
4. Леонардо да Вінчі. Щоденники та записки. Лейпціг. 1953. 700 с.

Ілюстрації

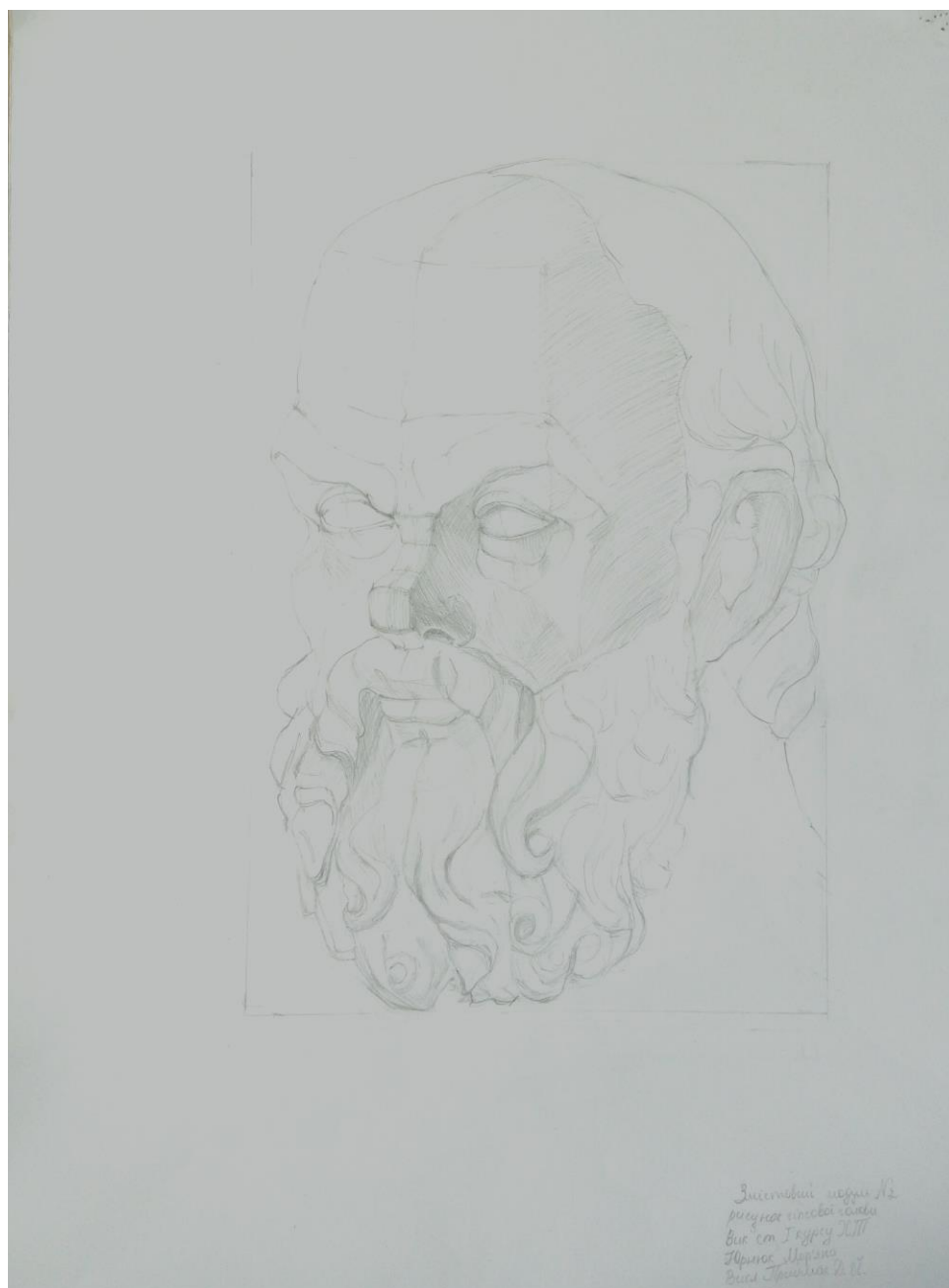

Рисунок №1

Студентська робота

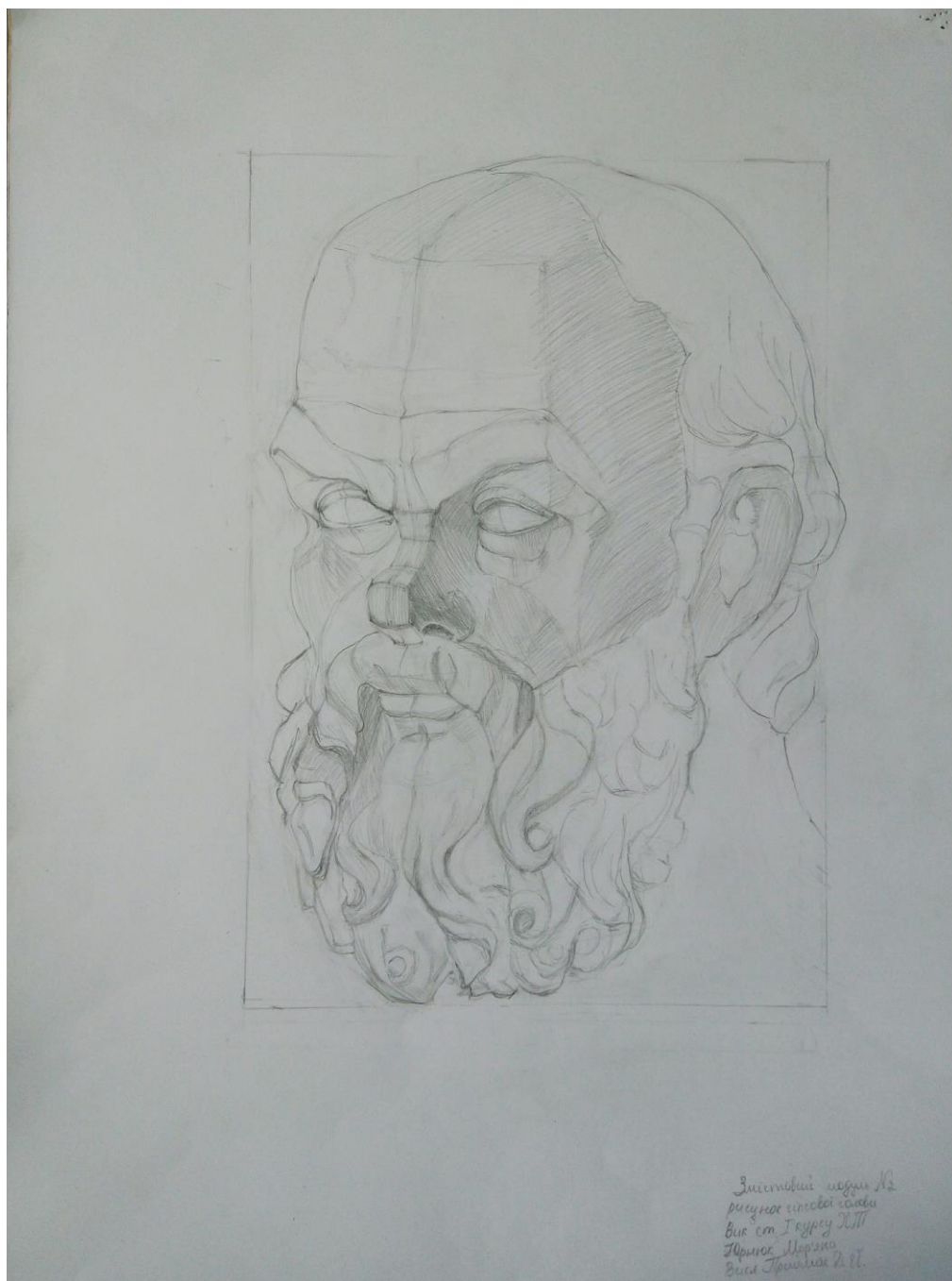

Рисунок №2

Студентська робота

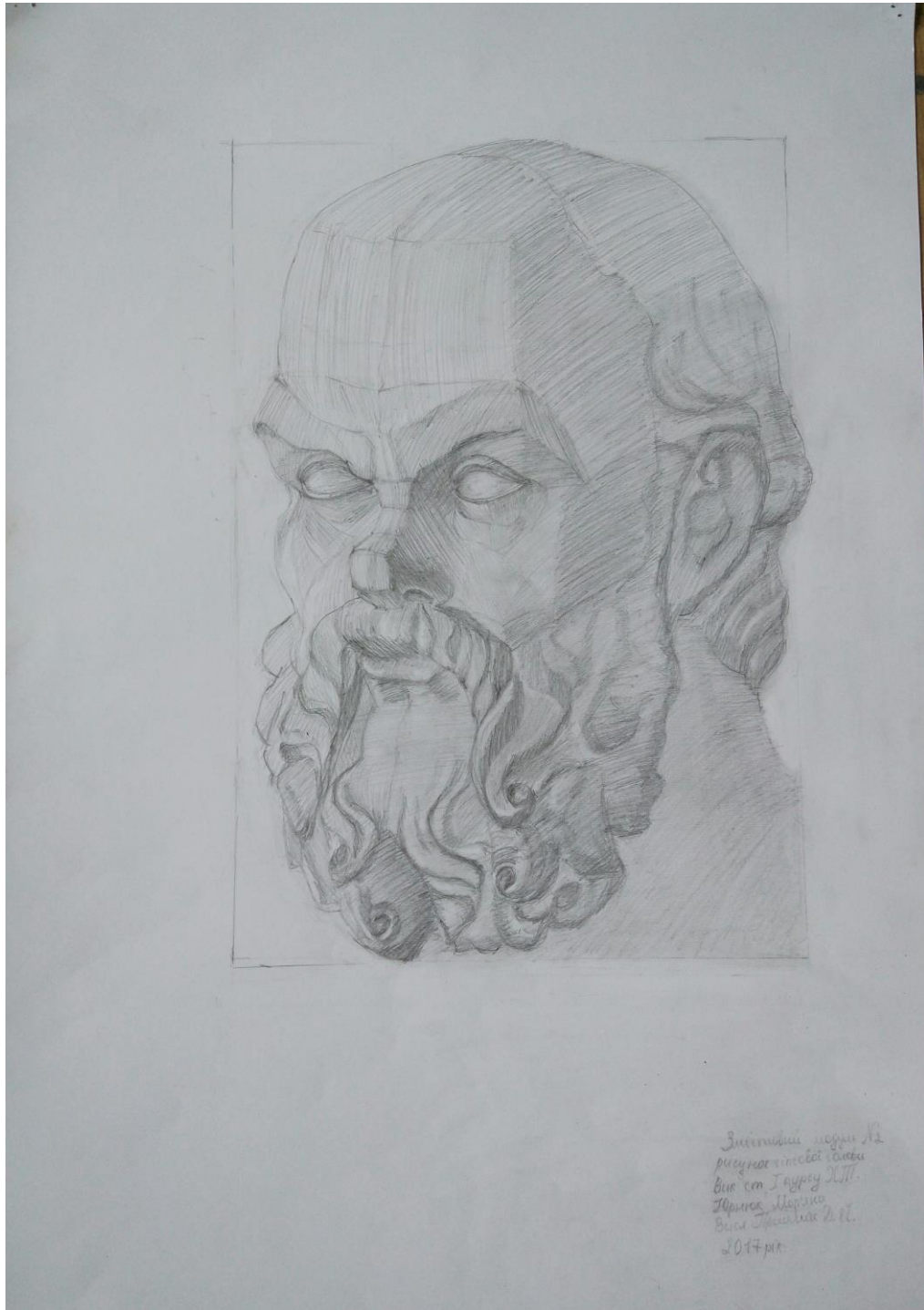

Рисунок №3

Студентська робота

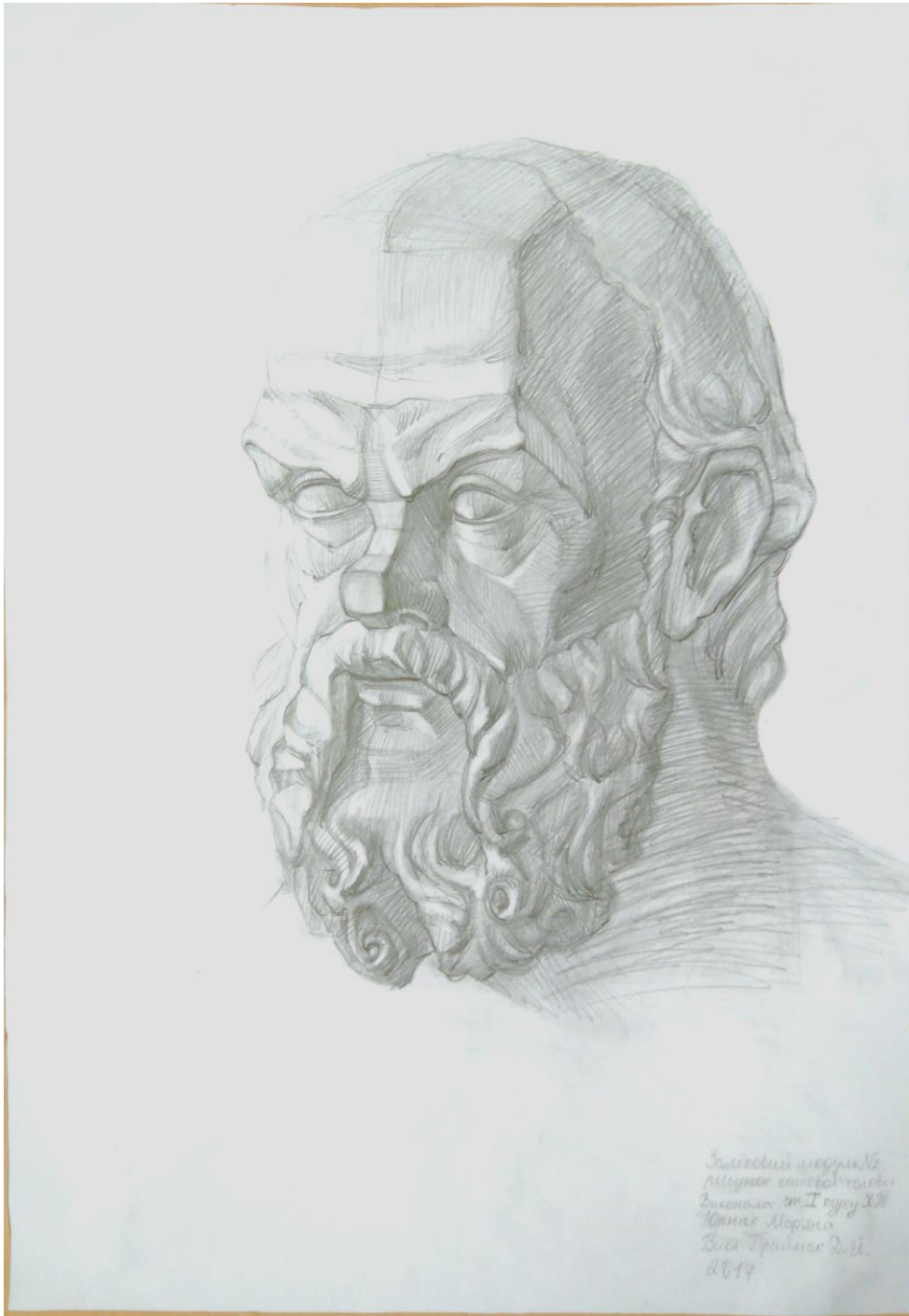

Рисунок №4

Студентська робота

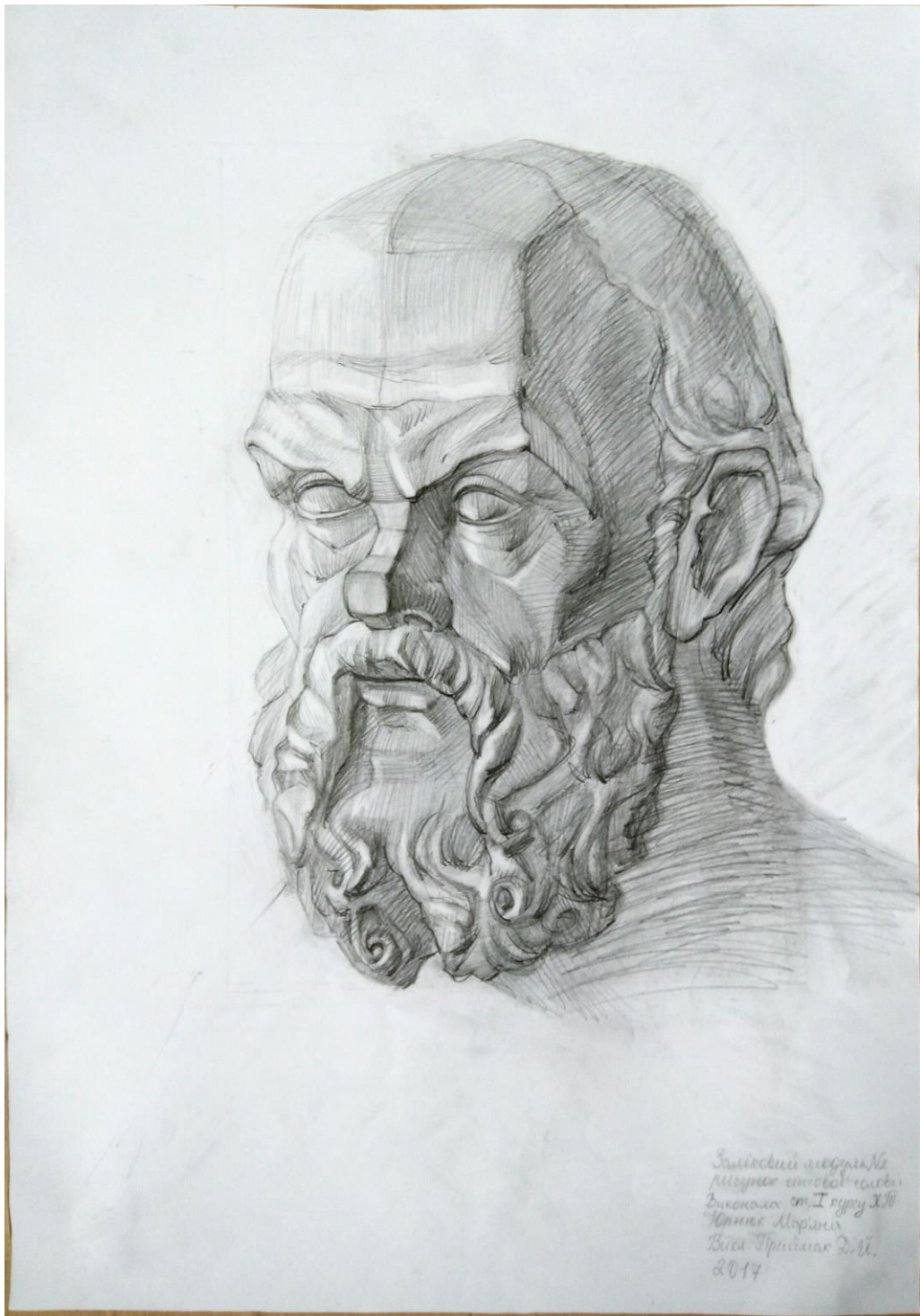

Рисунок №5

Студентська робота